

HET KLEURMERKEN VAN FUTEN (*Podiceps cristatus*)

ervaringen met vangmethode en merktechniek

A.M. van der Poel

Inleiding

Vanaf 1983 heb ik ervaring opgedaan met het ringen van futen en het lijkt me nuttig de fijne kneepjes eens op een rijtje te zetten. Een aantal problemen waarvoor ik een oplossing heb bedacht, spelen hoogstwaarschijnlijk ook bij andere watervogels. Wellicht kunnen ringers die zich met andere soorten bezig houden, profiteren van mijn bevindingen of omgekeerd mij tips voor verbeteringen geven.

Het ringen van futen geschiedde in het kader van een onderzoek naar de levensloop van de fuut. Vanaf 1980 observeerde ik het jaar rond individuele futen in hun broedgebied en noteerde aankomst- en vertrekdata, territoriaal gedrag, paarvorming, broedzorg en broedsucces (Van der Poel, 1985). Het grootste probleem dat zich al bij het begin van het onderzoek voordeed, was dat volwassen futen moeilijk individueel te herkennen zijn. Zelfs het onderscheid tussen mannetjes en vrouwtjes is in het vrije veld lastig. De variabiliteit van het streep patroon van de jongen biedt in principe iets meer mogelijkheden voor individuele herkenning, maar is in de praktijk toch zelden bruikbaar: het patroon is ingewikkeld en verandert bovendien met de leeftijd van de jongen. Individuele herkenning van ca. 10-20 paar volwassen futen, waarbij zich in de loop van het broedseizoen nog eens ongeveer eenzelfde aantal jongen voegen, bleek voor mij in ieder geval niet doenlijk! Al met al reden genoeg om al in een vroeg stadium te besluiten de dieren met kleurringen herkenbaar te maken. Sindsdien heb ik met hulp van Otte Ottema (tot 1989) en Maurice la Haye (vanaf 1990) 76 adulte mannetjes, 65 adulte vrouwtjes, 1 adult van onzeker geslacht en 143 pulli geringd.

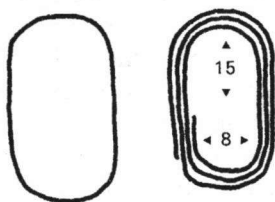
Futen vangen en potringen aanleggen

De volwassen dieren vingen we met de hand of met een schepnet op het nest in de tweede helft van de broedcyclus, als we zeker wisten dat het vrouwtje uitgelegd was en niet meer van de leg zou kunnen raken. Alle volwassen dieren kregen aan één poot een aluminium VT-ring (11 mm) en aan de andere poot een unieke combinatie van twee of drie kleurringen. Mannetjes kregen de kleurringen gewoonlijk aan de rechtertarsus, vrouwtjes aan de linker. De jonge futen werden gevangen op een leeftijd van ca. 10-15 dagen. Ze kunnen dan nog niet zo lang achter elkaar duiken en zijn goed vangbaar, bovendien zijn ze groot genoeg om een 11 mm ring te

kunnen dragen. In verband met de geringe afmetingen van hun poten kregen ze maar één ring aan elke poot: een VT-ring aan de ene en een kleurring aan de andere. Om afglijden van de ringen te voorkomen bekleedden we de ringen aan de binnenkant met tochtstrip. De goedkoopste soort, bestaande uit een soort schuimplastic van 12 mm breed en 12 mm dik, aan één zijde voorzien van een plaklaag, bleek uitstekend te voldoen. Met het groeien van de poten wordt het schuimplastic samengedrukt en verweert op den duur. Hoewel de ringen aanvankelijk relatief groot lijken, bleken ze de jongen niet te hinderen. Ook heb ik nooit verlies van ringen bij jonge futen geconstateerd.

Fig. 1

Bovenaanzicht van mal (links) en ring met drie windingen (rechts). Maten in mm.

Voor de kleurringen gebruik ik Darvic, een kunststof die in 6 fraaie kleuren te verkrijgen is bij (o.a.) de firma Groenendijk te Utrecht. Het materiaal is thermoplastisch, d.w.z. gemakkelijk vervormbaar in kokend water. Met een papiersnijder snij ik repen van 1 cm breed. Om een goede pasvorm te verkrijgen (de futenpoot is niet rond maar zijdelings afgeplat) gebruikte ik als mal aanvankelijk 1,5 cm lange stukjes koperen pijp van 20 mm uitwendige diameter (17 mm inwendig), die met behulp van een bankschroef ovaal geknepen waren (zie fig.1) en 13 cm lange repen Darvic. De repen worden om een potlood of iets dergelijks gewonden en vervolgens in de mal

geplaatst. Even in kokend water en het Darvic vlijt zich tegen de binnenkant van de mal. Even laten schrikken onder de koude kraan en de ring kan uit de mal gehaald worden. De ringen bestaan uit drie windingen en de inwendige maten zijn 15 mm lang en 8 mm breed. Ze passen ruim om de tarsus. Helaas trad er bij deze ringen vrij veel verlies op. Hierdoor werden we vaak geconfronteerd met dieren met een onvolledige kleurencombinatie. Soms konden we dit herstellen door dieren opnieuw te vangen, maar dit lukte lang niet altijd. Het heeft lang geduurd voordat het tot me doordrong dat de ringen gewoon net iets te groot waren. Begin 1995 ben ik overgegaan op kleinere mallen gemaakt van stalen pijp van 15 mm uitwendige diameter (13 mm inwendig) en kortere repen Darvic van 5 cm. Als je het goed doet krijg je dan ovale ringen met inwendige maten van 13 mm lang en 6 mm breed die uit iets meer dan één winding bestaan (zie fig. 2). Deze ringen hebben een betere pasvorm zonder dat ze de poot afknellen.

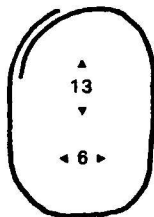

Fig. 2 Bovenaanzicht nieuw type kleurring. Maten in mm.

Tot op heden hebben we 9 adulte dieren voorzien van een combinatie van 2 van deze kleurringen en 8 dieren van een combinatie van 3 kleurringen zonder enig ringverlies!

Het merken van de snavel

Bij het ringen van volwassen broedvogels doet zich nog een probleem voor dat te maken heeft met het geringe onderscheid tussen de seksen. Zoals gezegd vangen we de dieren op het nest in de tweede helft van de broedcyclus. Om de kans op verstoring zo klein mogelijk te houden ringen we beide partners bij voorkeur niet op dezelfde dag. Het gevolg hiervan is wel dat het bij het vangen van de tweede van een stel vaak moeilijk vast te stellen is of het reeds geringde dier of het ongeringde exemplaar op het nest zit. Vaak is de enige manier om hier achter te komen eerst de niet-broedende partner op te sporen om die te controleren op aan- of afwezigheid van ringen. Het zou makkelijk zijn als van een op het nest zittend dier in één oogopslag vast te stellen was of het geringd was of niet. Ik heb daarom vorig voorjaar enkele dieren die als eerste van een paar werden geringd een extra merkteken gegeven op de snavel. Twee dieren kregen aan beide zijden van de bovensnavel een likje Tipp-Ex, voordat ze weer werden losgelaten. Tipp-Ex slijt weliswaar vrij snel weer weg, maar blijft toch zo'n dag of tien zichtbaar: lang genoeg om de andere partner te kunnen vangen. Door het succes van dit tijdelijke snavelmerk aan het denken gezet, heb ik me afgevraagd of het niet mogelijk zou zijn een meer permanent snavelmerk aan te brengen. Het aflezen van kleurringen bij futen is immers niet echt gemakkelijk: het grootste deel van de tijd bevinden de poten zich onder water, of nog erger: zijn opgeborgen onder een vleugel of onder het lichaam van een op het nest zittend dier. Iets op de snavel plakken geeft alleen tijdelijk soelaas. In de bovensnavel bevindt zich echter aan weerszijden een 6 mm lange spleet: het neusgat. Aangezien er geen neustussenschot of andere belemmering tussen linker en rechterneusgat in de snavel zit, kan het neusgat gebruikt worden om een ringetje of ander merkteken in aan te brengen. Ik heb gekozen voor één klein ringetje van Darvic. De ringetjes werden gemaakt op de mal in fig. 3: een koperen plaatje van 5 mm breed, waarvan één uiteinde met een punttang 3 maal omgebogen is zodanig dat een gelijkzijdige driehoekige krul ontstaat met zijden van 3-4 mm. Een 4 mm breed en ca. 4 cm lang (deze laatste maat is niet kritisch) stripje Darvic wordt hier strak omheen gebogen (zie fig. 3) en het geheel wordt met een pincet even in kokend water ondergedompeld.

Om de neusring aan te brengen wordt het lange rechte uiteinde van het gekrulde stripje Darvic via het rechter neusgat door de snavel heen gestoken en een slag gedraaid zodat het langs de snavel omhoog steekt.

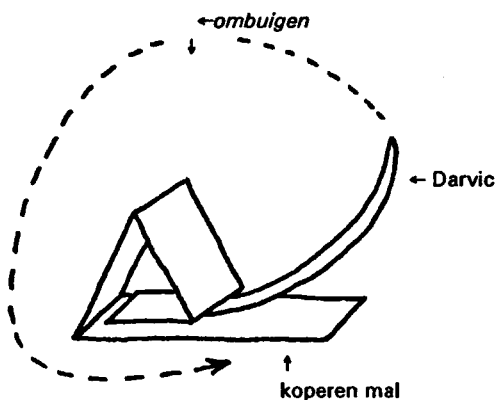

Fig. 3 Hoe een neusring voor futen te maken

Resultaten

Op 20 april 1995 heb ik een eerste fuut naast het normale complement van pootringen tevens een neusring gegeven. Deze vogel (♀) verdween vrij snel uit haar territorium, nadat haar broedsel door een meerkoet was gepredeerd. Op 10 maart van dit jaar verscheen zij weer in haar territorium, keurig met intacte neusring in de snavel. Zij paarde met een ongeringd mannetje, legde vier eieren en begon te broeden.!

Op 15 mei 1995 heb ik een tweede fuut (♀) van een neusring voorzien. Op 7 juli zag ik haar voor het laatst dat jaar. Toen ik haar ringde zat ze op 3 eieren, die normaal zijn uitgekomen. Twee jongen zijn door haar en haar partner grootgebracht, alvorens zij ergens tussen 7 juli en 19 juli uit haar territorium verdween. Op 7 juli was de neusring nog steeds aanwezig. Voor zover ik kon nagaan, vertoonde ze bij vijf waarnemingen tussen 15 mei en 7 juli geen afwijkend gedrag. Ze was in staat vis voor haar jongen te vangen en leek totaal geen hinder van de neusring te ondervinden. Deze fuut was op 8 maart 1996 weer terug, makkelijk herkenbaar aan haar neusring. Sindsdien heb ik haar nog zes keer op verschillende plaatsen in mijn studiegebied gezien, het laatst op 12 april. Zij was steeds alleen en werd voortdurend door buurparen op de huid gezeten. Kennelijk was haar partner van vorig jaar niet teruggekomen en kon zij geen andere partner voor haar eigen territorium interesseren. Waarschijnlijk heeft zij zich uiteindelijk buiten mijn studiegebied gevestigd. Aangemoedigd door dit succes heb ik dit jaar tot nu toe acht andere futen met een

Het krulletje wordt over de snavel heen gewipt zodat het tegen het omhoogstekende uiteinde komt aan te liggen. Het rechte uiteinde wordt nu weer teruggedraaid in zijn oorspronkelijke stand, zodat de tegen elkaar aanliggende oppervlakjes binnen de neusholte komen te liggen. Het uit het linker neusgat stekende uiteinde wordt langs de snavel afgeknipt.

neusring gemerkt: 6 ♂♂ en 2 ♀♀. De mannen heb ik een witte en de vrouwen een blauwe neusring gegeven. Ik kan nu in één oogopslag zien of ik met een geringde fuut te maken heb en van welk geslacht die is. De kleurringen aan de poten vertellen me vervolgens met welk individu ik te maken heb. Het volgen van individuele futen in hun levensloop is hiermee een stuk eenvoudiger geworden.

Alhoewel ik het zelf niet heb uitprobeerd, denk ik dat deze techniek ook bij andere watervogels kan worden toegepast. Volgens Cramp (1982) zijn bij Rallidae (rallen en bleshoenders) rechter en linker neusgat net als bij de fuut rechtstreeks met elkaar verbonden. Palmer (1976) geeft aan dat dit ook het geval is bij duikers, keurkringvogels, reigers, ooievaars, flamingo's, ganzen en eenden.

Literatuur

Cramp, S. (ed.) 1982. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa, vol. 2 (p. 535).

Palmer, R. S. 1976. Handbook of North American Birds, vol. 1 (pp. 18-19)

Van der Poel, A. M. 1985. Is de stadsfuut (*Podiceps cristatus*) echt anders? Het Vogeljaar 33: 97-106

adres: A. M. van der Poel: Mr. J. C. Buhrmannlaan 54, 1381 GM WEESP

